

ESTE MUNCA UN „LUCRU” JURIDIC?

DOI: 10.24193/SUBBiur.68(2023).2.3

Data publicării online: 23.12.2023

Iulian DOBRINESCU*

Rezumat: Este munca un „lucru” în sens juridic? O opinie recentă a răspuns afirmativ la această întrebare. Aceasta este o eroare, întrucât operează cu material nediferențiat și nu face deosebiri pe care rigoarea conceptuală le impune. Pe deasupra, o atare opinie reprezintă o îndepărtare nejustificată de definiția în general agreată a conceptului de „lucru”. Prezintă interes și conexiunea dintre această concepție și turnura către „imaterial” în gândirea unor juriști care au început să contopească noțiuni precum „bunuri”, „drepturi patrimoniale” și „lucruri incorporale”.

Cuvinte cheie: lucruri, drepturi patrimoniale, muncă, proprietate intangibilă, bunuri.

---

* Iulian DOBRINESCU, avocat, Baroul București, e-mail: iulian.dobrinescu.av@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0008-4782-6404>.

LABOUR, IS IT A “THING” IN THE JURIDICAL SENSE?

Abstract: Labour, is it a “thing” in the juridical sense? An answer to this question has been given in the affirmative recently. This is largely an error, as it entails a confusion of juridical categories and a failure to distinguish between distinct notions. Such a view, moreover, represents an unnecessary break with established views on how to define “things”. Interestingly, this reduction of labour to the status of a tradable thing is connected to a turn towards the “immaterial” in the thought of some jurists, who are beginning to conflate notions such as “goods”, “patrimonial rights” and “incorporeal things”.

Keywords: things, patrimonial rights, labour, intangible property, goods

Cuprins

I.	Este munca un lucru juridic?.....	80
A.	Introducere în datele problemei.....	80
B.	Concluzie prealabilă.....	87
II.	De la muncă ca lucru juridic la munca ca marfă.....	92
A.	Despre robotizarea fictivă a angajaților umani.....	92
B.	Pe scurt despre guvernământul privat.....	95
III.	Concluzie finală.....	99
	Bibliografie:.....	104

I. Este munca un lucru juridic?

A. Introducere în datele problemei

S-a exprimat de curând în literatura juridică opinia că munca ar fi, sau măcar ar trebui considerată, un „lucru juridic” și, ca atare, „activ suport al unui drept de proprietate¹”. Această opinie pare să fi fost racordată de autorul ei la concepția lockeană despre muncă ca izvor primar al dreptului de proprietate. Paternitatea lockeană a ideii este evocată în următoarea manieră:

„Munca/efortul corpului unei persoane reprezintă proprietatea acesteia, afirma Locke²”.

Din capul locului, trebuie punctat, fie și numai de dragul acurateții, că justificarea lockeană a dreptului de proprietate, un veritabil *locus classicus* al gândirii liberale pe subiect, este în realitate mult mai subtilă decât ne-o prezintă autorul citat.

Fiecare om, ne-o spune Locke, are o proprietate *asupra persoanei sale*, care proprietate, originară, dă dovadă și de o oarecare tranzitivitate, în sensul că munca aceluiași om care este depozitarul dreptului de proprietate primordial, alipită la un lucru exterior, extinde acest drept, inițial pur reflexiv, asupra respectivului lucru, care încetează, în virtutea unui soi de *unio mystica* cu forțele generative de valoare ale omului-proprietar, să mai fie un simplu lucru extern, ci este astfel apropiat, „însămânțat” cu o câtime din spiritul antreprenorial al proprietarului³.

---

¹ Cristian DUȚESCU, *Teoria generală a bunurilor*, Ed. Universul Juridic, București, 2022, p. 73.

² *Ibidem*.

³ A se vedea John LOCKE, *Al doilea tratat despre cârmuire. Scrisoare despre toleranță*, Silviu CULEA (trad.), Ed. Nemira, București, 1999, p. 68.

Toate acestea nu sunt totuna, s-o recunoaștem, cu a spune că dreptul originar de proprietate poartă asupra muncii înseși, adică asupra *activității* omului care muncește. Sintagma *proprietate asupra muncii* trebuie folosită, dacă într-adevăr este vreodată necesar s-o folosim, inclusiv atunci când ne referim la filosofia lui Locke, numai în chip metonimic, deci ca o referință prescurtată la virtutea achizitivă a muncii sau la orice lucru care a fost dobândit în proprietate prin această însămânțare magico-juridică. Nici munca, care este întotdeauna o activitate, nici forța de muncă, după cum vom vedea, nu pot fi considerate „lucruri juridice”.

Noțiunea juridică de „lucru” nu are un pedigriu pur doctrinar, ci se bucură de o consacrare normativă destul de clară. Legea stabilește un raport ca de la întreg la parte între lucruri și bunuri, acestea din urmă fiind orice lucruri, corporale sau necorporale, care formează obiectul unui drept patrimonial (potrivit art. 535 C.civ).

În sialul acestei quasi – definiții normative, doctrina a definit „lucrul” ca reprezentând orice „obiect din lumea fizică, indiferent dacă are sau nu o existență corporală⁴”. Chiar dacă este oarecum impropriu a așeza lucrurile „necorporale” în rândul obiectelor din lumea fizică, este clar ce categorie de entități trebuie numărate în rândul „lucrurilor”: toate *obiectele*, fie cele reale, fie obiectele fictive pe care legea le tratează în chip pantomimic drept reale. Aceasta din urmă însă *-incorporalele adică* - populează exclusiv tărâmul ontologiei sociale, sustrăgându-se realității palpabile. Altfel spus, lucrurile necorporale sunt „obiecte” sociale fictive (i.e. sunt lucruri închipuite) asupra cărora legea permite însă constituirea unor drepturi veridice, ceea ce conferă acestor ficțiuni o realitate (socială) de împrumut. Ele sunt, de fapt, constructe

---

⁴ Marian NICOLAE, *Drept civil. Teoria generală. Vol. II. Teoria drepturilor subiective civile*, Ed. Solomon, București, 2018, p. 112.

sociale, existând numai în măsura în care ne comportăm unii față de alții *ca și cum* ar fi reale.

Limbajul juriștilor, plin de referințe la imaterialitate sau la „incorporalitate”, riscă însă să creeze iluzia că aceste așa-zise bunuri „incorporale” au o realitate obiectivă, comparabilă cu realitatea obiectelor matematicii care, nu-i așa?, sunt și ele „incorporale”. În acest sens, trebuie remarcată o anumită predilecție a unor juriști⁵ de a plasa, în mod cu totul gratuit, discuțiile despre lucrurile (sau bunurile) incorporale în contextul evoluției istorice a tradițiilor concurente ale idealismului și materialismului. Inspirația pentru această contextualizare pare a veni din, sau este numai paralelă cu, doctrina franceză mai veche, unde s-a spus că „*les penseurs grecs s'étaient élevés à l'idée qu'il existe, à côté des choses tangibles, d'autres réalités immatérielles*” și că „*Les juristes romains ont avec enthousiasme tiré profit de cette grande découverte: elle devait apporter, à notre avis, de grands progrès à la science juridique (...)*”⁶.

În aceeași ordine de idei, aflăm, spre exemplu, următoarele:

„Curentul materialist nu a reușit să golească în totalitate realitatea de imaterial, mai ales că însuși progresul determinat de revoluția științifico-tehnică în secolul XX a impus recunoașterea unor entități imateriale care au uneori o realitate mai pregnantă decât entitățile materiale. [...] Forța creatoare a ideilor și a sentimentelor nu a mai rămas doar un fenomen subiectiv, întrucât creațiile intelectuale sunt obiectivarea acestor idei și sentimente în forme perene, autonome față de creatorii lor. Iar juriștii, sub presiunea faptelor, au recunoscut

---

⁵ A se vedea, spre exemplu, Valeriu STOICA, *Noțiunea de bun incorporal în dreptul român*, în „Revista Română de Drept Privat”, nr. 3/2017, pp. 25- 26

⁶ Michel VILLEY, Michel VILLET, *L'idée du droit subjectif et les systèmes juridiques romains*, în „Revue historique de droit français et étranger”, quatrième série, vol. 24, p. 212, online: <https://www.jstor.org/stable/43844228>.

aceste forme obiective, dar imateriale, cu o configurație proprie, stabilă și autonomă, ca lucruri necorporale...⁷”

Putem a deduce de aici că dreptul de proprietate intelectuală, spre exemplu, se naște cumva într-un eter divin, fiind consubstanțial cu opera asupra căruia poartă și că nu este sub nicio formă o simplă plăsmuire legislativă care-ar putea într-o zi să fie abolită de-a dreptul. Nu, juriștii au „recunoscut” aceste drepturi cu de-a sila, sub „presiunea faptelor”. Realitatea, desigur, e mult mai prozaică.

Tabloul se complică dacă insistăm, deși nu e deloc necesar⁸, să includem și drepturile reale în categoria bunurilor (și implicit a lucrurilor) încorporale. S-a exprimat, spre exemplu, opinia că „sub numele de bunuri trebuie înțelese toate drepturile subiective patrimoniale”, care bunuri, „fiind drepturi (...) sunt încorporale⁹”. Și această idee are antecedente în doctrina franceză încă din sec. XVIII¹⁰, dar în ceea ce privește doctrina modernă, opiniile sunt ceva mai nuanțate. Astfel, deși în prezent doctrina civilistă franceză îmbrățișează, în mare parte¹¹, părerea că bunul în sensul propriu al cuvântului este dreptul patrimonial ca atare, aceasta teză nu este interpretată în sensul de a sugera o suprapunere perfectă sau o sinonimie între bunuri și

---

⁷ V. STOICA, *cit. supra*, p. 26.

⁸ A se vedea, spre exemplu, M. NICOLAE, *op.cit.*, p. 113, unde autorul demonstrează distincția conceptuală dintre cele două noțiuni. De asemenea, trebuie spus că lucrurile devin bunuri atunci când, fiind aspirate sub umbrela unui drept patrimonial oarecare, dobândesc valoare economică și, tocmai de aceea, nu pot fi niciodată echivalate drepturilor patrimoniale. Una este dreptul, alta este obiectul său „fizic”, entitatea „despre care este vorba” atunci când analizăm înmănuncherea de prerogative sociale care constituie plămada drepturilor subiective

⁹ C. DUȚESCU, *op.cit.*, p. 140.

¹⁰ A se vedea M. VILLEY, M. VILLET, *cit. supra*, p. 213.

¹¹ Yaëll EMERICH, *Les biens et l'immatérialité en droit civil et en common law*, în „Les Cahiers de droit”, vol. 59, nr. 2/2018, p. 397, online: <https://www.erudit.org/en/journals/cd1/2018-v59-n2-cd03792/1048586ar.pdf>

drepturi. Iar aceasta deoarece dreptul de proprietate, deși nu este un bun (corporal), este totuși dreptul prin intermediul căruia lucrurile, fie ele corporale sau necorporale, devin bunuri. Îndeplinind această funcție, logic, dreptul de proprietate nu poate fi el însuși un bun. Aceasta înseamnă că, deși există între ele o oarecare suprapunere, cele două noțiuni sunt distincte, pentru că deși drepturile pot fi bunuri, nu toate drepturile sunt în mod necesar bunuri. Totodată, unul dintre cele mai importante drepturi – dreptul de proprietate – nu este (și nici nu poate fi) un bun.¹²

În ce privește doctrina din țara noastră, teza că drepturile patrimoniale sunt bunuri imateriale nu este nouă. Spre exemplu, Gh. Beleiu susținea că „Este incorporeală valoarea economică ce are o existență ideală, abstractă, putând fi percepută cu «ochii minții». Drepturile patrimoniale sunt asemenea lucruri¹³.” Desigur, aceasta nu este totuna cu a susține, așa cum procedează C. Duțescu¹⁴, că cele două categorii (*i.e.* bunurile și drepturile patrimoniale) constituie de fapt o singură categorie, existând o relație de sinonime între noțiunea de bun și cea de drept patrimonial.

Ceea ce avem aici e un exemplu elocvent despre cum limbajul metaforic întunecă gândirea, făcându-ne să credem că două lucruri vag similare, numai atât cât o impune fiabilitatea metaforei, sunt realmente le fel. Drepturile reale sunt „transmisibile” și această transmisibilitate, în realitate pur metaforică, riscă să creeze iluzia că ele se comportă, sau că pot fi văzute ca și cum s-ar comporta, asemenea unor bunuri. Drepturile reale, ca de altfel toate drepturile subiective, nu sunt realmente transmisibile, pentru că drepturile reale nu fac altceva decât să marcheze configurația actuală a unei

---

¹² *Ibidem*, p. 397.

¹³ Gheorghe BELEIU, *Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil*, Casa de Editură și Presă „Șansa” S.R.L., București, 1994, p. 97

¹⁴ C. DUȚESCU, *op. cit.*, p. 140 și urm.

țesături de raporturi sociale brodate în jurul unui lucru. În cazul dreptului de proprietate privată, spre exemplu, metafora este total lipsită de utilitate. Când îmi vând mașina, îmi vând mașina, și numai atât. Nu transmit cumpărătorului un „bun” fantomatic - dreptul „imaterial” de proprietate. „Transmiterea” dreptului marchează pur și simplu o „renunțare”, atât a mea, cât și a societății, care altminteri ar fi chemată să-mi apere stăpânirea bunului, la orice reacție negativă vizavi de noua înstăpânire asupra bunului.

În cazul altor drepturi reale, în schimb, deoarece acestea conferă titularului lor puteri paralele și concomitente cu puterile (reduse) ale proprietarului, metafora transmisibilității devine funcțională și utilă, netezind limbajul care altminteri ar deveni greoi. Cu toate acestea, drepturile reale nu fac nici ele altceva decât să acționeze ca un răboj, contabilizând o relație socială. Când o persoană, membră a unei colectivități, are un „drept”, aceasta înseamnă pur și simplu că ceilalți membri ai colectivului se angajează să se comporte față de ea într-un anume fel.

Dreptul (subiectiv) nu face altceva decât să reflecte un angajament colectiv; ca atare, el nu este lucru sau un bun, imaterial sau de orice alt fel. În spatele oricărui drept nu se găsește altceva decât un comportament colectiv, nu vreo entitate „incorporală”. John Stuart Mill¹⁵ considera că prin noțiunea de drept subiectiv aparținând unei persoane „înțelegem că acea persoană poate pretinde în mod întemeiat societății să o protejeze în posesia aceluia drept fie prin forța legii, fie prin cea a educației și opiniei. Dacă are ceea ce noi considerăm o îndrituire suficientă pentru a cere ca un lucru să-i fie garantat de societate, vom spune că ea are un drept asupra aceluia lucru.”

O altă conceptualizare a structurii subiacente a drepturilor, evidențiată prin instrumentele filosofiei analitice, pornește de la premisa că

---

¹⁵ John Stuart MILL, *Utilitarismul*, trad. de V. Mureșan, Ed. Alternative, București 1994, pp. 82-83.

orice afirmare a unui drept („*right assertion*”) cunoaște doar două forme fundamentale: „A are un drept să Φ ” și „A are un drept ca B să Φ ”, unde Φ reprezintă un verb activ. Aceste două forme fundamentale de aserțiuni juridice pot fi conectate la patru componente atomare ale drepturilor subiective - privilegiul („*the privilege*”), pretenția („*the claim*”), prerogativa („*the power*”) și imunitatea („*the immunity*”) - pentru a crea drepturi „moleculare” complexe, alcătuite din diverse îmbinări ale componentelor atomare¹⁶. Autorul acestei teorii oferă, cu titlu de exemplu, situația angajatului A care își afirmă dreptul de a primi salariu de la angajatorul B. Transpusă în limbaj formal, această aserțiune juridică arată așa: A are o pretenție justificată („*a claim*”) ca B să Φ dacă și numai dacă B are o obligație către A să Φ ¹⁷, unde relația are o structură atomară simplă, deși în practica juridică, ținând seama de complexitatea legislației muncii, suntem în prezența unui drept complex, implicând interacțiunea tuturor celor patru componente de bază. În orice caz, după cum se poate vedea, aceasta este o relație socială încorsetată și diriguată de reguli marcate de o anumită direcționalitate consacrată normativ. Nu este necesar să ne imaginăm că angajatul este în posesia vreunui bun imaterial, dreptul la creanță împotriva angajatorului. Tot așa, nu este necesar să ne imaginăm că angajatorul are la rândul său un drept de creanță¹⁸ asupra altui bun încă și mai fantasmatic: „lucrul” care este munca angajatului său. Ajunge numai să inversăm termenii propoziției formale de

---

¹⁶ Leif WENAR, *The Nature of Rights*, în Brian H. BIX, Horacio SPECTER (dir.), *Rights: Concepts and Contexts*, Routledge, New York, pp. 214-222.

¹⁷ Leif WENAR, *Rights*, în Edward N. ZALTA (ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, data actualizării: 24 feb. 2020, online: <https://plato.stanford.edu/archives/spr2021/entries/rights/>.

¹⁸ Creanța este, la rândul ei, o formulă juridică care descrie un raport obligațional din perspectiva creditorului, dar nu este un „lucru”, incorporeal sau de alt fel.

mai sus pentru a avea o imagine corectă asupra naturii pretenției angajatorului vizavi de angajatul său.

B. Concluzie prealabilă

Rezumând, toate cele de mai sus sugerează că drepturile, pentru a evoca o metaforă colorată, sunt asemenea unor „împunsături” pe pânza de păianjen a pretențiilor și contra-pretențiilor inter-umane, ocrotite sub egida legii și îmbrăcate în limbaj juridic.

Dacă putem să vorbim despre drepturi reale, bunuri sau lucruri încorporale folosind același limbaj la care recurgem atunci când ne referim la obiectele palpabile din universul fizic, aceasta este deoarece, în ciuda faptului că toate acestea sunt simple recuzite care facilitează realizarea scenică, atât ideatică, cât și culturală, a instituțiilor juridice, noi resimțim lumea juridico-instituțională care ne înconjoară ca o realitate obiectivă.

Individul, subiect al dreptului și actor pe scena socială, percepe că universul instituțiilor (juridice sau de altă natură) care-i definesc, delimitează și încorsetează existența socială era acolo înainte ca el să se nască și totodată că va rămâne acolo după moartea lui. Însăși biografia individului este percepută ca un episod al istoriei obiective a societății¹⁹.

Instituțiile, din perspectiva individului, „există, în afara lui, durabile în realitatea lor, indiferent dacă îi place sau nu. (...) Ele rezistă încercărilor lui de a le schimba sau de a scăpa de ele. Au o putere coercitivă asupra lui, atât prin ele însele, prin simplul fapt că există, cât și prin mecanismele de control cu care sunt de obicei dotate cele mai importante dintre ele²⁰.” Cu toate acestea, obiectivitatea lumii instituționale este o obiectivitate construită,

---

¹⁹ Peter L. BERGER, Thomas LUCKMANN, *Construirea socială a realității. Tratat de sociologia cunoașterii*, A. BUTUCELEA (trad.), Ed. Art, București, 2008, p. 88.

²⁰ *Ibidem*

produsă de om. Lumea instituțională este activitate umană obiectivată și, ca atare, ea nu dobândește prin asta un alt statut ontologic separat de activitatea umană care a produs-o, ceea ce înseamnă că relația dintre om, producătorul, și lumea socială, produsul lui, este și rămâne o relație dialectică²¹. În alte cuvinte, „Societatea este un produs uman. Societatea este o realitate obiectivă. Omul este un produs social²².”

Toate acestea trebuie avute în vedere, dacă nu vrem să ne rupem de realitate încercând să prindem din zbor tot felul de fantasme imateriale, atunci când discutăm despre drepturi, bunuri²³ și lucruri, incorporale sau de orice alt fel. Avem, deci, pe de o parte, obiectele lumii fizice - lucrurile în sensul propriu al cuvântului -, la care se adaugă o serie de entități a căror existență este una non-naturală, pur socială (incorporalele), toate acestea putând intra sub incidența drepturilor subiective.

Nu putem spune despre „ceva”, oricum am numi acest ceva, doar pentru că este susceptibil de a primi un nume și are relevanță juridică, că este

---

²¹ *Ibidem*, p. 89.

²² *Ibidem*

²³ Spre exemplu, într-o opinie captivă mrejelor imaterialismului (Radu RIZOIU, *Universul invizibil și economia sa. Ipoteca asupra bunurilor incorporale și ipoteca asupra drepturilor patrimoniale*, în „Revista Româna de Drept Privat”, nr. 3/2017, p. 289), s-a susținut că „De vreme ce bunul nu este altceva decât « reflectarea » lucrului din lumea reală în « oglinda » dreptului obiectiv, el nu poate avea o veritabilă corporalitate.” Argumentul este foarte subțire. Faptul că un lucru devine „bun” atunci când intră sub incidența unui drept patrimonial, nu este motiv suficient pentru a pretinde că bunul devine prin aceasta cumva incorporal. Concluzia pur și simplu nu decurge. Pe aceeași pagină autorul mai adaugă că „În cadrul sistemului juridic, nici lucrul și nici bunul nu au valoare, ci doar drepturile (...). Afirmția nu trebuie să șocheze pe nimeni; ea prezintă o logică evidentă. Alocarea valorilor patrimoniale se face prin intermediul drepturilor (patrimoniale)”. Afirmția nu șochează, e adevărat, dar numai pentru că logica ei este evident falacioasă. Alocarea gazului natural, spre exemplu, se face prin intermediul unui sistem de țevi, dar nu rezultă de aici că numai țevile au valoare, iar gazul nu.

de aceea un lucru. Altminteri, faptul în sine de a fi un lucru, spre exemplu, ar fi el însuși un lucru, ceea ce nu putem accepta, pentru că asta ar deschide zăgazarile regresului infinit și ar face din orice obiect material un simplu „token” exterior al unui spectru infinit de „lucruri”. Realitatea nu este pur și simplu un agregat de obiecte. În afara obiectelor, mai există stări de fapt privitoare la obiecte, stări de fapt privitoare la alte stări de fapt, acțiuni privitoare la obiecte sau stări de fapt etc. O lampă aflată pe o masă este un obiect și, totodată, un „lucru juridic”, dar faptul în sine că lampa este pe masă nu este un lucru, după cum nu este un lucru nici acțiunea omului de a așeza lampa pe masă și nici, după cum vom vedea, acțiunea omului de a fabrica lampa. Pentru scopurile științei dreptului, „lucrul” trebuie înțeles în cheia cea mai naivă. Lucrul este pur și simplu orice obiect, fizic sau social, asupra căruia s-a constituit un drept patrimonial și, în consecință, asupra căruia, în perimetrul căruia sau cu privire la care se realizează o activitate sau o operațiune juridică. Această definiție, după cum se poate vedea, conține în sine o distincție implicită, pentru că ea îmbracă forma unei judecăți non-analitice (*i.e.* sintetice), ceea ce înseamnă că predicatul logic nu este în chip tautologic cuprins în conceptul subiectului, fiind prin urmare distinct de el. Urmând logica terțului exclus, lucrul este întotdeauna obiectul dreptului subiectiv, a manifestării de voință ori a activității sau operațiunii juridice, iar nu oricare din toate acestea.

Munca, în schimb, nu poate fi considerată un „lucru”, adică un obiect extern (i)material, susceptibil, după caz, de apropiere sau vânzare, pentru că munca este, înainte de toate o activitate²⁴ care trebuie reînnoită permanent în mod liber, voit și conștient, ceea ce e cu totul altceva. Faptul că un om

---

²⁴ Termenul „muncă” desemnează totodată și rezultatul muncii (a se vedea, Radu.R. POPESCU, *Dreptul muncii*, ed. a 3-a, revăzută și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2013, p. 7), care rezultat poate fi încorporat într-un lucru.

prestează o muncă este, deloc surprinzător, un fapt sau, mai bine spus, o stare de fapt.

Activitatea muncii reflectă dinamismul unei stări de fapt în perpetuă (auto)realizare. Așa ceva nu este și nici nu ar putea fi un lucru²⁵. Dreptul, desigur, operează adesea cu ficțiuni, iar ficțiunile, mai ales cele juridice, sunt doar o modalitate de a pune realitatea, împreună cu logica sa naturală, între paranteze. Cu toate acestea, nu se poate pretinde că sensul „juridic” al noțiunii „juridice” de lucru este aici în opoziție cu înțelesul firesc al conceptului de lucru. Munca, ca noțiune juridică, este „despre” lucruri, se realizează în scopul de a genera valori patrimoniale în beneficiul angajatorului, dar nu este ea însăși un lucru.

Având în vedere acestea, în scopul de a ne forma o idee completă despre clivajul rigid care există între aceste două categorii distincte ale gândirii juridice, vom înfățișa pe scurt, chiar cu riscul de a spune lucruri evidente, câteva din caracteristicile conceptului de muncă (prezente inclusiv în dimensiunea sa juridică).

Astfel, munca este întotdeauna deopotrivă fizică și intelectuală, chiar dacă nu în același grad. Munca este în mod palpabil un exercițiu fizic, cel puțin în sensul că pecetea ei este întotdeauna o manifestare obiectivabilă în realitatea fizică. Chiar și acele munci care au o fizionomie pur intelectuală trebuie, într-o formă sau alta, să se finalizeze printr-o ofrandă materială. Eforturile unui autor, spre exemplu, zămislite și meșteșugite în planul eterat al ideilor pure, trebuie totuși scoborâte în universul mundan al realităților sensibile, pentru a fi în cele din urmă captate simbolic pe un suport material, accesibil văzului sau auzului.

---

²⁵ A se vedea J. P. Day, *Locke on Property*, în „The Philosophical Quarterly”, vol. 16, nr. 64/1966, p. 212, online: <https://www.jstor.org/stable/2218464>.

Cu toate acestea, deși e o constatare care ține în aceeași măsură de domeniul evidentului, există o oarecare reticență în a se recunoaște că munca, de orice fel ar fi ea, oricât de simplă sau repetitivă, are întotdeauna o componentă nu numai volițională, dar și intelectuală.

Munca presupune întotdeauna un efort cognitiv, oricât de anemic, și nu este niciodată pur mecanică. Munca angajează întreaga ființă a celui care o prestează, deopotrivă mintea și trupul. Ca atare, salariatul, aservindu-și munca în beneficiul altuia, nu procedează asemenea proprietarului unui „lucru”, alienându-și un „bun” oarecare, o marfă tranzacționabilă a sa, ci rămâne clipă de clipă *prezent*, cheltuindu-și în mod deliberat energiile fizice și psihice, care, deși cheltuite, se mistuie în cele din urmă tot în ființa sa, pe seama și adesea în dauna sa, rămânând deci ale sale, nedespărțite și inseparabile de sine, chiar dacă utilitatea lor a fost aservită unui interes străin.

Cu alte cuvinte: „Utilizarea forței de muncă presupune prezența «proprietarului» ei și rămâne la stadiul de simplă potențialitate până în momentul în care acesta acționează în maniera necesară pentru folosirea ei efectivă, sau consimte ori este constrâns la aceasta; [...] Ficțiunea «forței de muncă» nu poate fi folosită; ceea ce este necesar este ca lucrătorul să muncească așa cum i se pretinde. Contractul de muncă trebuie, prin urmare, să creeze o relație de comandă și de supunere între angajator și angajat²⁶.”

Pentru aceleași motive, „forța de muncă”, care nu e altceva decât capacitatea de a presta o activitate, nu poate fi nici ea un „lucru”, în ciuda predilecției economiștilor de-a o trata ca pe o marfă, pentru că dacă o activitate în sine nu poate fi un „lucru” atunci când este în chip dinamic actualizată, cu atât mai puțin poate fi ea un lucru atunci când este considerată sub aspectul propriei sale potențialități, deci atunci când e „stocată” în chip

---

²⁶ Carole PATEMAN, *The Sexual Contract*, Stanford University Press, Stanford, 1988, p. 151. Traducerea îmi aparține.

potențial în persoana prestatorului ei, rămânând la stadiul de posibilitate actualizabilă, dar încă neactualizată²⁷.

În cele ce urmează vom trece în revistă (câteva din) criticile pe care filosoful David Ellerman le invocă împotriva figurii juridice a contractului de muncă (pe care el îl numește închirierea oamenilor- „*Human Rental*”), pentru că ele dau în vileag tot ceea ce mișună în tenebrele ideologice de la baza raporturilor juridice de muncă și devoalează implicațiile logice atât ale ideii de proprietate în persoană, cât și ale conceptului de muncă văzută ca un „lucru” sau ca o „marfă”.

II. De la muncă ca lucru juridic la munca ca marfă

A. Despre robotizarea fictivă a angajaților umani

David Ellerman²⁸ susține că în dreptul modern relațiile de muncă sunt de o asemenea natură, încât angajații nu poartă nicio răspundere pentru rezultatele muncii, fie ele negative sau pozitive, cel puțin atâta vreme cât aceste rezultate se produc în cadrul predeterminat al raporturilor legitime de muncă. Întreaga răspundere juridică revine angajatorului, în sensul că acestuia îi vor fi imputate toate rezultatele negative (debitul) și tot el va culege rezultatele pozitive (profitul). Poziția angajatului este una de pură instrumentalitate, el (sau ea) prestând activitatea generatoare de profit, în raport de care pretențiile sale pecuniare au natura unor simple cheltuieli, ele nereprezentând altceva decât „deduceri” din marja aceluiași profit care revine de drept patronului (i.e. acționarilor sau, după caz, titularilor de părți sociale).

---

²⁷ A se vedea și J. P. DAY, *cit. supra*, p. 212.

²⁸ David ELLERMAN, *Neo-Abolitionism, Abolishing Human Rentals in Favour of Workplace Democracy*, Springer, Cham, 2021, pp. 45-47. Traducerea îmi aparține.

Situația se schimbă însă atunci când activitatea angajatului capătă accente delictuale, caz în care poziția sa juridică de „instrument” trece pe locul secund, angajatul urmând (sau putând) să fie tras la răspundere, singur sau împreună cu angajatorul său („comitentul”), fie solidar cu acesta din urmă, fie pe cale separată (după caz, ținând seama de regulile fiecărui sistem de drept). Cu alte cuvinte, angajatul este co-titular, dacă putem spune așa, al răspunderii juridice atunci când aceasta este activată de o faptă delictuoasă, dar nu este co-titular al răspunderii juridice atunci când aceasta reflectă acte sau fapte juridice licite; ca atare, angajatul nu este niciodată co-titular al dreptului de a culege profit, spre exemplu. În esență, făcând aluzie la dezbaterile stârnite în mediile juridice anglo-saxone pe marginea instituției răspunderii comitentului pentru fapta prepusului, Ellerman arată următoarele:

„Poate că aspectul cel mai uluitor al dezbaterilor vizavi de problema răspunderii juridice indirecte este incapacitatea totală de a aplica «canoanele obișnuite ale răspunderii juridice» relațiilor normale de muncă. Juriștii se simt deranjați atunci când răspunderea juridică este imputată angajatorului în absența oricărei vinovății *de facto*. Dar nicio vorbă nu auzim despre faptul că angajații sunt, laolaltă cu angajatorul implicat în procesul muncii, în egală măsură responsabili de rezultatele normale ale muncii licite, și totuși angajații au zero răspundere juridică pentru rezultatele normale ale acestor activități, fie ele pozitive sau negative²⁹”.

Subiacentă oricărei activități umane, insistă Ellerman³⁰, este o realitate factuală, responsabilitatea morală a agentului uman care, fiind ceea ce este, adică o ființă umană conștientă de sine, nu își poate înstrăina natura umană, astfel încât raporturile de dreptul muncii, născute dintr-un contract de muncă, sunt echilibrate precar pe o bază „frauduloasă”. Contractul de muncă atârână, în ceea ce privește însăși esența sa, de presupuziția *imposibilă*

---

²⁹ *Ibidem*, p. 47.

³⁰ *Ibidem*, p. 47- 56.

că umanitatea din oameni poate fi înstrăinată sau măcar (fie și numai temporar) suspendată.

Să presupunem că ar fi posibil, spune Ellerman³¹, să implantăm pe cale electronică un mini-computer în creierul unei persoane, astfel încât, prin apăsarea unui comutator, individul să fie „suprascris” temporar de respectivul computer și plasat sub controlul unui utilizator sau angajator extern. Aflându-se sub influența procesului de robotizare, individul își pierde libertatea de voință și acțiune. Însă atunci când, în cele din urmă, comutatorul este iarăși apăsător, suprascrierea personalității încetează, iar individul își redobândește în integralitate libertatea de voință și acțiune. Efectul acestei robotizări *part-time* ar fi tocmai acela de a schimba natura umană în beneficiul sistemului de angajare, adecvând-o realmente la acesta. Persoana, transformată astfel într-un veritabil robot, ar înceta într-adevăr de a mai fi *de facto* responsabilă pentru rezultatele pozitive sau negative ale serviciilor sale, curmându-i-se orice umbră de autonomie efectivă. Forța de muncă ar deveni, deci, *de facto* transferabilă, ca orice alt bun apt de a fi închiriat, astfel încât în sfârșit contractul de muncă, care presupune tocmai aceasta, ar înceta să mai fie o fraudă instituționalizată. Întrucât, conchide Ellerman, logica internă a contractului de muncă se potrivește ca o mânășă ipotezei robotului *part-time*, iar asta fără a implica nicio ficțiune frauduloasă, putem vedea acum în ce măsură contractul de muncă „reduce” juridic salariatul la statul unui asemenea robot, cel puțin în cadrul raporturilor licite de muncă³².

Ellerman anticipează următoarea obiecție: „Angajații își cedează voluntar răspunderea pentru produsele muncii lor în cadrul contractului de muncă. Nu este nicio inconsecvență în a trage la răspundere un «angajat delictent», pentru că acesta nu este realmente un angajat. Un contract care ar presupune săvârșirea unei infracțiuni

---

³¹ *Ibidem*, pp. 54-55.

³² *Ibidem*, pp. 54-55.

este nul și neavenit, astfel că un asemenea angajat, săvârșind infracțiunea, acționează în afara contractului de muncă³³.”

Răspunsul lui Ellerman este că o asemenea obiecțiune rămâne cantonată în sfera responsabilității juridice, în condițiile în care chestiunea în discuție este inalienabilitatea răspunderii morale *de facto*, a cărei „înstrăinare” echivalează cu a reduce ființa umană la statutul de „lucru³⁴”, ceea ce face din contractul de muncă o figură juridică anti-umană și, ca atare, el militează pentru abolirea lui în favoarea democrației la locul de muncă³⁵, indiferent de consimțământul pe care salariații și l-au dat pentru a fi astfel folosiți.

B. Pe scurt despre guvernământul privat

Este ușor de bănuțit că dificultatea receptării unui punct de vedere asemenea celui prezentat în secțiunea precedentă decurge din presupunerea eronată că salariul reprezintă răsplata pentru munca prestată de angajat.

---

³³ *Ibidem*, p. 49. Traducerea ne aparține.

³⁴ *Ibidem*

³⁵ Interesant este că, în răspuns la acuza că ideea de abolire a contractului de muncă este un atentat la libertatea economică, Ellerman avansează (*ibidem*, p. 36) un argument expus în chip foarte plastic: „Inalienability theory does not place any limits on the individual actions such as « capitalist acts between consenting adults » (Nozick’s phrase) or wanting to act slavishly towards others or have others act slavishly towards them. A libertarian can take a piece of paper and write out a « contract » to be his neighbor’s « dog » so long as he is taken for a morning walk and gets a nice piece of meat for dinner. No law enforcement officer will show up to coerce the libertarian to stop sleeping in the dog-house, to take off the dog collar, and to stop drinking out of the toilet. The libertarian’s « yelps for liberty » is not in that sense constrained by the theory of inalienable rights. But they should not expect the legal system to validate and enforce any such « contracts » to be a slave, a dog, or the like. For instance, if the neighbor decided to deliberately « put down his dog, » the legal system would rightly find him factually and then legally responsible for murder, not just animal abuse.”

Munca este un serviciu prestat de cineva altcuiva și, ca atare, se pretează la a dobândi un preț pe piață, fiind supusă, ca orice altă marfă, aceluiași forțe economice care-i dictează și ei, în cele din urmă, prețul. Dată fiind această echivalență – singura, de altfel, care contează pentru știința economiei -, se poate conchide că munca este ea însăși o marfă. Afirmatia pare să fie evidentă, iar literatura economică clasică o tratează astfel fără ezitare. David Ricardo, spre exemplu, ne spune, vorbind ca despre un lucru de la sine evident, că „Munca, la fel ca toate celelalte lucruri care sînt cumpărate și vîndute, are prețul său natural și prețul său de piață³⁶”.

Cu toate acestea, afirmația presupunea deja un oarecare context normativ. Iar acest context normativ, la rîndul lui, se întemeiază tocmai pe ficțiunea că munca e un „lucru juridic” sau ceva asemănător unui lucru juridic. Această ficțiune este foarte importantă, întrucît, fiind un „lucru”, munca poate fi vîndută sau cumpărată, dar nu și răsplătită. În alte cuvinte, a spune că munca este o marfă nu este nici pe departe totuna cu a spune că, achiziționată ori înstrăinată, munca, plătit fiind prețul ei, a fost astfel și răsplătită. De fapt, aceste afirmații se exclud reciproc.

Munca, atunci cînd a fost cumpărată, nu mai trebuie (și nici nu mai poate fi) răsplătită, pentru că, plătită fiind, cumpărătorul și-a însușit-o deja, iar răsplata ei, ca orice răsplată, este întotdeauna ulterioară muncii și, ca atare, este cuvenită cumpărătorului, iar nu prestatorului ei. Lucrătorul, vînzîndu-și munca, și-a vîndut și răsplata muncii sale, pentru că, primindu-și răsplata pentru o marfă anume – *însăși munca* -, orice marfă derivată din această marfă nu-i mai aparține și, ca atare, nu mai poate încasa nimic de pe urma ei.

---

³⁶ David RICARDO, *Opere alese: vol. I*, trad. de I. Veverca, Ed. Universitas, Chișinău, 1993, p.101.

Acum este momentul de a remarca că, în pofida a ceea ce-am spus cu câteva rânduri mai sus, nu orice muncă este prestată în beneficiul altuia. Deși aceasta pare-a fi regula, e adevărat că, ocazional, indivizii lucrează și în propriul beneficiu. Dar în același timp trebuie remarcat că, cel puțin în acele cazuri în care sunt într-adevăr recunoscute ca muncă, activitățile pe care individul (și) le prestează în propriul interes, își pierd statutul de marfă. „Marfă” pe care-o vinde un scriitor de succes, spre exemplu, nu este munca sa *per se*, ci opera pe care, muncind, a zămislit-o.

Salariatul, pe de altă parte, cel a cărui muncă primește într-adevăr eticheta de marfă, nu este răsplătit pentru munca sa, ale cărei roade se cuvin angajatorului său, ci pentru pierderea autonomiei pe care și-o înstrăinează temporar în favoarea acestuia din urmă.

Gențile marca Gucci, spre exemplu, aparțin în întregime, împreună cu toată munca ce a fost investită în ele, casei de modă Gucci, indiferent cine și cum le-a fabricat. De fapt, întrebându-ne „cine” le-a fabricat, vom afla negreșit că răspunsul nu va face niciodată referire la o persoană anume (sau la vreo mașinărie industrială anume), ci la o societate comercială. Acest lucru este perfect normal, pentru că angajații unei societăți comerciale, muncind, nu prestează un serviciu pe care-apoi îl vând angajatorului, ci, angajându-se ca salariați, se obligă să presteze o muncă care, în ochii legii cel puțin, este în realitate a angajatorului, fiind numai înfăptuită *prin mijlocirea lor*. Ei sunt răsplătiți, ca atare, tocmai pentru că munca pe care-o prestează nu mai este de fapt a lor. În alte cuvinte, se poate argumenta că salariul reprezintă nu atât răsplata muncii, cât o compensație pentru înstrăinarea dreptului de a fi răsplătit în mod direct pentru munca depusă. Avem aici un prim indiciu că altceva decât munca în sine este marfa despre care vorbim atunci când vorbim de munca ca o marfă.

Salariul reprezintă în realitate răsplata angajatului pentru subordonarea sa în cadrul unei activități care, din punctul de vedere al legii, trebuie imputată în întregime angajatorului. Salariatul este numai „mădularul” sau „releul” prin care curge voința juridică a angajatorului. Munca lansează pe piață o utilitate (un produs, un serviciu), care este procurată de cineva care, plătindu-i prețul, răsplătește munca tocmai astfel. Însă această răsplată, tocmai pentru că salariatul și-a înstrăinat responsabilitatea morală pentru munca sa în favoarea angajatorului, va reveni acestuia din urmă, iar nu salariatului.

Aceasta explică, în parte, autoritarismul relațiilor de muncă (adică subordonarea angajatului față de angajator), pentru că demarchează ceea ce E. Anderson numește „guvernământul privat³⁷”, adică guvernarea în plan privat a salariaților de către angajatori, care guvernare, spre deosebire de guvernământul politic, nici nu pretinde că reflectă voința celor guvernați. Aceasta nu este o problemă minoră, pentru că orice filosofie politică care pretinde a se întemeia pe ideea de „libertate” nu poate face abstracție de faptul că „*izvorul celor mai semnificative silnicii la care adultul obișnuit este supus în mod curent îl reprezintă nu atât statul, cât întreprinderea care-l angajează. Șeful sau supraveghetorul îți va da mai multe ordine într-o singură săptămână, mai mult sau mai puțin, decât o va face poliția de-a lungul unui deceniu (s.n.)(t.n.)*³⁸”

---

³⁷ Elizabeth ANDERSON, *Private Government. How Employers Rule Our Lives (And Why We Don't Talk About It)*, Princeton University Press, New Jersey, 2017, pp. 41 *et seq.*

³⁸ [„(...) the source of the greatest direct duress experienced by the ordinary adult is not the state but rather the business that employs him. Your foreman or supervisor gives you more or else orders in a week than the police do in a decade”- Bob Black, *The Libertarian As Conservative*, 1984, online: <https://inspiracy.com/black/abolition/libertarian.html>.

III. Concluzie finală

Dreptul modern pretinde să-l apere pe individ de ingerințele puterii publice în sfera „libertăților personale”, dar acestea nu sunt valorizate și ocrotite în mod consecvent. În sfera „privată” a vieții sale economice sau profesionale, individul este expus fără nicio pavăză unor siluiri care, dacă ar veni din partea autorității publice, ar fi catalogate drept constrângeri intolerabile. Interacțiunile cotidiene dintre angajatori și angajați sunt, dacă le privim cu aceiași ochi critici pe care nu am ezita să-i folosim pentru a scruta raporturile dintre cetățeni și guvernanți, veritabile atentate la demnitatea omului. Justificarea clasică este că, atât timp cât individul este liber să plece, libertatea individuală este pe deplin conservată.

Argumentul e destul de slab și, pentru a ne da seama de asta, ajunge să consultăm argumentul analog care poate fi pus pe tapet în sfera dreptului public. Astfel, nici nu ne-am gândi să aplicăm epitetul „liber” supușilor unui regim monarhic absolutist, spre exemplu, chiar dacă regimul nu întreprinde nimic pentru a descuraja emigrarea nemulțumiților, deci chiar dacă este prezervată libertatea de a pleca. Libertatea individului de a pleca, chiar și atunci când a fost efectiv valorificată, nu transformă retroactiv obediența la care același individ a fost înainte constrâns într-un soi de alegere „liberă”, deci nu putem să presupunem că pasivitatea anterioară este echivalentă unei achiesări manifestate în mod liber.

Autoarea E. Anderson folosește o analogie similară, referindu-se la instituția căsătoriilor de tip „*coverture*”, dominante cândva în sistemul „*common law*” și care presupuneau subordonarea juridică a femeii față de soț, care singur se bucura de capacitate de exercițiu. Asemenea căsătorii se contractau „voluntar”, dar divorțul era extrem de dificil. Cu toate acestea, susține argumentul, chiar dacă divorțul ar fi fost facil, asta nu ar fi impietat cu

nimic asupra autoritarismului patriarhal care se ascundea în spatele acestei instituții, astfel că posibilitatea divorțului nu era suficientă, în sine, să confere soției libertate, altfel decât într-un sens pur nominal³⁹, iar asta deoarece libertatea înseamnă mai mult decât dreptul de a schimba stăpânul („*freedom means more than the right to change masters*”⁴⁰). Contractul de muncă, așa cum îl cunoaștem astăzi, este și el o asemenea figură juridică lugubră.

Tendința comună de a acredita în chip fraudulos universalizarea unei perspective particulare asupra libertății – *i.e.* libertatea antreprenorială, care se reazemă pe imperativul ipotetic al prezervării unui avantaj arbitrar, respectiv dreptul de comandă privată - a reușit să picteze în culori (quasi)iliberale (sau utopice) orice conceptualizare a libertății care se reazemă pe imperativul categoric al prezervării autonomiei individuale, aceasta din urmă înțeleasă ca o premisă inalienabilă și, ca atare, necesarmente egalitară a oricărei înțelegeri legitim universalizabile a ideii de libertate.

Dintr-o asemenea conceptualizare a libertății, în orice caz, deduc autori precum E. Anderson și D. Ellerman argumente pentru noțiunea de democrație la locul de muncă, care, mai ales în ceea ce privește formularea pe care i-a dat-o Ellerman, evocă o emancipare destul de radicală a salariaților. O atare definiție a libertății, din păcate, nu a primit încă o recunoaștere politică sau juridică oficială.

Chiar și așa, conceptul de democrație la locul de muncă, în parte justificat de imperativul kantian de a trata omul ca un scop în sine, iar nu ca un mijloc către ceva superior, începe să capete tracțiune la nivel european, făcând recent obiectul *Rezoluției Parlamentului European din 16 decembrie 2021 referitoare la democrația la locul de muncă: un cadru european pentru drepturile de participare ale lucrătorilor și revizuirea Directivei Consiliului*

---

³⁹ E. ANDERSON, *cit supra*, p. 61,

⁴⁰ B. BLACK, *cit. supra*.

privind comitetul european de întreprindere (2021/2005(INI)), unde descoperim o seamă de argumente în favoarea democrației la locul de muncă, care, deși redată într-un limbaj destul de timid și circumscrisă unor obiective modeste, se revendică totuși de la aceeași respingere a instrumentalizării salariaților și a tratării muncii drept un „lucru”. Este util a le reproduce în parte în cele ce urmează⁴¹:

- „democrația în general și democrația la locul de muncă în special sunt valori fundamentale ale Uniunii Europene și oferă o bază foarte solidă pentru consolidarea rezilienței și a contractului social al Europei; munca este o activitate esențială care structurează societatea, oferind nu doar un mijloc de trai, ci și dezvoltare individuală și legătura cu societatea; de aceea sunt necesare măsuri pentru a asigura echilibrul puterii de negociere între angajatori și angajați, care poate fi îmbunătățit prin consolidarea democrației la locul de muncă;”
- „democrația la locul de muncă joacă un rol esențial în consolidarea drepturilor omului la locul de muncă și în societate; nivelurile ridicate de democrație la locul de muncă sunt asociate cu relații de muncă de mai bună calitate, cu o mai mare stabilitate, cu salarii mai mari și cu niveluri mai ridicate de protecție a sănătății și siguranței, inclusiv combaterea hărțuirii la locul de muncă; justiția socială și, în special, democrația la locul de muncă sunt ferm ancorate în instrumentele și standardele internaționale și europene privind drepturile omului;”

---

⁴¹ Online: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2021-0331_RO.html. Argumentele sunt preluate în formă prescurtată din preambulul rezoluției, nu în totalitate, ci numai în ceea ce privește esențialul.

- „pandemia de COVID-19 a agravat inegalitățile de gen care existau de dinainte pe piața muncii și a accentuat disparitatea de gen în ceea ce privește participarea la forța de muncă;”
- „cercetările arată că participarea la locul de muncă contribuie la performanța întreprinderilor, la calitatea locurilor de muncă și la bunăstare; guvernanta corporativă sustenabilă poate fi realizată numai prin implicarea angajaților; întreprinderile sustenabile se disting prin faptul că dispun de mecanisme de exprimare a opiniei lucrătorilor și de includere a observațiilor lucrătorilor în procesul de luare a deciziilor strategice care au impact asupra forței de muncă și asupra întregii comunități și regiuni; studiile au arătat că participarea lucrătorilor sporește productivitatea, implicarea lucrătorilor, inovarea și organizarea muncii, sprijină tranziția către o economie neutră din punctul de vedere al emisiilor de dioxid de carbon, neutră din punctul de vedere al impactului asupra climei, eficientă în utilizarea resurselor și circulară și egalitatea de gen, îmbunătățește organizarea muncii și procesul decizional și oferă alternative la reducerea ocupării forței de muncă determinate de criză;”
- „disparitățile de gen și de remunerare persistă în organismele decizionale, împiedicând participarea deplină a femeilor și contribuția lor la viața economică și socială, ducând la niveluri constant ridicate de subocupare în rândul femeilor, care au consecințe grave asupra societății și a creșterii economice;”
- „angajații nu sunt doar „părți interesate” ale întreprinderilor, ci „părți constitutive”, alături de acționari și de administratori; întrucât participarea lucrătorilor la întreprinderi este o

componentă-cheie a unui model pluralist de guvernare corporativă bazat pe principii democratice, echitate și eficiență; includerea activă a lucrătorilor în procesele decizionale ale întreprinderilor va fi esențială pentru a asigura schimbările rapide, substanțiale și sustenabile ale politicii și strategiei impuse de dubla tranziție digitală și verde, care vor genera schimbări considerabile pe piața muncii; întrucât aceasta va conduce, de asemenea, la o mai mare includere a celor mai vulnerabili lucrători în procesul de tranziție către o economie verde și digitală;”

Trebuie remarcat că toate aceste argumente sunt avansate mai degrabă pentru a fundamenta nu atât un program de realizare a unei veritabile democrații la locul de muncă (care ar presupune, printre altele, repudierea figurii juridice a contractului de muncă), cât pentru a fundamenta un drept de (co)participare a lucrătorilor la guvernarea întreprinderilor (menit, putem presupune, a-i pacifica și a îndulci o situație conflictuală latentă).

Cu toate acestea, este clar că ceea ce subîntinde toate aceste poziționări (formulate într-un limbaj mixt: moral, juridic și economic) este o atitudine deontologică care privește cu ochi tot mai suspecti alienarea *de facto* a responsabilității morale a salariaților în cadrul întreprinderilor. În egală măsură este prezentă în raport, deși mai degrabă implicit, o distanțare față de principiul primatului profitului în calculele care interesează procesul de guvernare corporatistă. Participarea lucrătorilor, în alte cuvinte, este prezentată ca o modalitate de a așeza, alături de considerente pur economice, interesele sociale, umanitare sau ecologice în cadrul procesului decizional corporatist, ceea ce nici măcar nu presupune o tensiune, pentru că, potrivit

cercetărilor care au stat la baza Rezoluției, performanța întreprinderilor este sporită, iar nu diminuată prin participarea lucrătorilor în procesul decizional.

Bibliografie:

- ANDERSON, Elizabeth - Private Government. How Employers Rule Our Lives (And Why We Don't Talk About It), Princeton University Press, New Jersey, 2017;
- BELEIU, Gheorghe - Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil, Casa de Editură și Presă „Șansa” S.R.L., București, 1994;
- BERGER, Peter. L., LUCKMANN, Thomas - Construirea socială a realității. Tratat de sociologia cunoașterii, trad. de A. Butucelea, Ed. Art, București, 2008;
- BLACK, Bob. - The Libertarian As Conservative, 1984, online: <https://inspiracy.com/black/abolition/libertarian.html>;
- DAY, J. P. - Locke on Property, in „The Philosophical Quarterly”, vol. 16, nr. 64/1966, Online: <https://www.jstor.org/stable/2218464>;
- DUȚESCU, Cristian, Teoria generală a bunurilor, Ed. Universul Juridic, București, 2022;
- ELLERMAN, David, Neo-Abolitionism, Abolishing Human Rentals in Favour of Workplace Democracy, Springer, Cham, 2021;
- EMERICH, Yaëll, Les biens et l'immatérialité en droit civil et en common law, in „Les Cahiers de droit”, vol. 59, nr. 2/2018, online: <https://www.erudit.org/en/journals/cd1/1997-n48-cd03792/1048586ar/>;
- LOCKE, John, (1999), Al doilea tratat despre cărmuire, Scrisoare despre toleranță, trad. de Silviu Culea, Ed. Nemira. București;
- MILL, John S., Utilitarismul, trad. de V. Mureșan, Ed. Alternative, București, 1994;
- NICOLAE, Marian, Drept civil. Teoria generală. Vol. II. Teoria drepturilor subiective civile, Ed. Solomon, București, 2018;

- PARLAMENTUL EUROPEAN: Propunere de rezoluție referitoare la democrația la locul de muncă: un cadru european pentru drepturile de participare ale lucrătorilor și revizuirea Directivei privind comitetul european de întreprindere, 2021/2005(INI), online: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2021-0331_RO.html;
- PATEMAN, Carole, *The Sexual Contract*, Stanford University Press, Stanford, 1988;
- POPESCU, Radu R., *Dreptul muncii*, ed. a 3-a, revăzută și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2013;
- RICARDO, David, *Opere alese: vol. I*, trad. de I. Veverca, Ed. Universitas, Chișinău, 1993;
- RIZOIU, Radu, *Universul invizibil și economia sa. Ipoteca asupra bunurilor corporale și ipoteca asupra drepturilor patrimoniale*, în „*Revista Româna de Drept Privat*”, nr. 3/2017;
- STOICA, Valeriu, *Noțiunea de bun incorporal în dreptul român*, în „*Revista Română de Drept Privat*”, nr. 3/2017;
- VILLEY, Michel, VILLET, Michel, *L'idée du droit subjectif et les systèmes juridiques romains*, in „*Revue historique de droit français et étranger*”, quatrième série, vol. 24/1946-1947, online: <https://www.jstor.org/stable/43844228>;
- WENAR, Leif, *Rights*, in Edward N. ZALTA (ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, data actualizării: 24. feb. 2020, online: <https://plato.stanford.edu/archives/spr2021/entries/rights/>;
- WENAR, Leif, *The Nature of Rights*, în *Rights: Concepts and Contexts*, Brian H. BIX, Horacio SPECTER (ed.), Routledge, New York, 2012.